

INNOVATIVE
WORLD

ILG'OR PEDAGOG

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

- EXACT
- NATURAL
- MEDICAL
- TECHNICAL
- ECONOMICS

- PHILOLOGICAL
- PEDAGOGICAL
- MILITARY
- SOCIAL SCIENCES
AND HUMANITIES

2025

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998945668868

<https://innoworld.net>

INNOVATIVE
WORLD

ILG'OR PEDAGOG

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

2- JILD, 1 - SON

2025

Google Scholar

 [®] digital object
identifier

ResearchGate

zenodo

 ADVANCED SCIENCE INDEX

ADVANCED SCIENCE INDEX

 OpenAIRE

 Academic
Resource
Index
ResearchBib

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

KRIMINOLOGIYADA JINOYATCHILIK KO'RSATKICHLARI

Abdullayev Navro'zbek Abdunazar o'g'li
tadqiqotchi

Annotatsiya: Jinoyatchilik tarkibi, umuman olganda, uni sifat jihatidan, ya'ni jinoyatchilikning ijtimoiy xavflilik darajasini tavsiflaydi. Jinoyatchilik tarkibi umumiy ko'rinishda jinoyatchilikni tashkil etuvchi qilmishlarning (ayrim qilmishlarning hamda ularning guruhlarining) ijtimoiy xavflilik darajasi va xususiyatini aks ettiradi.

Kalit so'zlar: jinoyatchilik, kriminologiya, jinoyatchilik tarkibi, jinoyatchilik dinamikasi, huquq, jinoiy miqdor

Аннотация: структура преступности в целом качественно характеризует ее, т. е. характеризует степень общественной опасности преступности. Состав преступности в общем виде отражает степень и характер общественной опасности деяний (отдельных деяний и их групп), составляющих преступность.

Ключевые слова: преступность, криминология, структура преступности, динамика преступности, право, криминальное количество

Annotation: the composition of crime, in general, characterizes it qualitatively, that is, characterizes the level of social danger of crime. The composition of crime in general terms reflects the degree and nature of the social danger of acts (certain acts as well as their groups) that constitute crime.

Keywords: crime, criminology, crime content, crime dynamics, law, criminal quantity

Har qanday hodisa, muayyan kompleks, tizimning tarkibi, ichki elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'langan va bir-birini taqozo etuvchi nisbatdir. Jinoyatchilik tarkibi - bu muayyan mamlakatda, mintaqada ma'lum davrda yoxud tarixiy bosqichda sodir etilgan barcha jinoyatlarning turlarga taqsimlangan majmuidir. Jinoyatlarning turlari bir qancha guruhlash belgilariga ko'ra aniqlanadi. Ularning eng muhimlari ijtimoiy-demografik, jinoyat-huquqiy va kriminologik belgilardir.

Jinoyatchilik uch asosiy ko'rsatkich - holati (darajasi), tarkibi va dinamikasi bilan o'lchanadi. Bundan tashqari, jinoyatchilikning yetkazilgan zarar hajmi yoki miqdori va xususiyati kabi qo'shimcha ko'rsatkichlar ham farqlanadi. Ba'zan butun jinoyatchilikka qarshi kurash harajatlari ham jinoyatchilik ko'rsatkichlari qatoriga kiritiladi. Jinoyatchilikning holati tushunchasiga ikki: tor va keng nuqtayi nazardan yondashish mumkin. Keng

ma'nodagi jinoyatchilikning holati tushunchasi nafaqat uning darajasini, balki tarkibi va dinamikasini ham qamrab oladi.

Jinoyatchilik tarkibi, umuman olganda, uni sifat jihatidan tavsiflaydi, ya'ni jinoyatchilikning ijtimoiy xavflilik darajasini tavsiflaydi. Jinoyatchilik tarkibi umumiy ko'rinishda jinoyatchilikni tashkil etuvchi qilmishlarning (ayrim qilmishlarning hamda ularning guruhlarining) ijtimoiy xavflilik darajasi va xususiyatini aks ettiradi. Shuning uchun ham jinoyatlarning og'irlik darajasiga ko'ra o'zaro nisbati (o'ta og'ir, og'ir, uncha og'ir bo'lmagan va ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan jinoyatlar) jinoyatchilik tarkibining eng muhim ko'rsatkichi hisoblanadi (O'zbekiston Respublikasi JKning 15-moddasi). Jinoyatchilik tarkibi jinoyat-huquqiy belgilarga ko'ra boshqa ko'rsatkichlar bo'yicha taqsimlanishi ham mumkin:

- a) JK Maxsus qismi boblari (moddalari) bo'yicha;
- b) ayb shakllari bo'yicha;
- v) jazoning xususiyati bo'yicha;
- g) ishtirokchilik shakli bo'yicha;
- d) takroriylik belgisiga ko'ra;
- e) subyektning o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra (voyaga yetmaganlik, maxsus subyektlar, «professionallar» va h.k.).

Jinoyatchilik tarkibi kriminologik belgilarga ko'ra quyidagicha taqsimlanishi mumkin:

- a) hududiy belgiga ko'ra (viloyatlar, tumanlar, mintaqalar yoki alohida obyektlar bo'yicha);
- b) xo'jalik yuritish, boshqarish yoki jamiyat hayoti tarmoqlari bo'yicha;
- v) xususiyati va motivlariga ko'ra (davlatga qarshi jinoyatlar, g'arazgo'ylik jinoyatlari, zo'ravonlik jinoyatlari, ekologiya sohasidagi jinoyatlar, xalqaro jinoyatlar va h.k.);
- g) jinoyat sodir etilgan vaqt va joyga ko'ra;
- d) jinoyat sodir etish qurollari (vositalari)ga ko'ra;
- e) tarqalganligiga ko'ra.

Jinoyatchilik tarkibi, ayniqsa, jinoyatchining shaxsiga nisbatan, ijtimoiy-demografik belgilar (jinsi, yoshi, kasbi, oilaviy ahvoli va h.k.)ga ko'ra ham taqsimlanadi. Kriminologiya fanida jinoyatchilikning to'liq tarkibi va noto'liq tarkibi farqlanadi. Jinoyatchilikning to'liq tarkibida uning majmui (massasi) mumkin bo'lgan barcha guruhlash belgilari bo'yicha taqsimlanadi.

Jinoyatchilikning noto'liq tarkibi esa ayrim zarur guruhlash belgilari nuqtayi nazaridan tahlil qilishni nazarda tutadi (masalan, butun massada qasddan va ehtiyotsizlik orqasida sodir etilgan jinoyatlarning o'zaro nisbatini aniqlash uchun yoxud muayyan davrda jinoyat sodir etgan shaxslarning jinsi, yoshini aniqlash uchun).

Jinoyatchilik dinamikasi - muayyan davr (oy, chorak, yarim yillik, yil, besh yillik, o'n yillik, yigirma yillik va h.k.) oralig'ida umuman jinoyatchilikning hamda uning tarkibiy ko'rsatkichlarining o'sish yoki kamayish tomonga harakati. Jinoyatchilik dinamikasiga juda ko'p omillar ta'sir ko'rsatadi. Ularning eng muhimlarini ikki guruhga: ijtimoiy omillar va yuridik omillar guruhlariga birlashdrish mumkin.

Ijtimoiy omillar - jinoyatchilik sabablari va unga olib kelgan sharoit, aholining demografik tarkibi, migrasiya va h.k.

Ikkinchi guruh - jinoiy va ma'muriy jazo tizimiga, qonunlarga kiritilgan, jinoiy yoki boshqa jazoga loyiq qilmishlar doirasini toraytiruvchi yoki kengaytiruvchi, muayyan jinoyatlar tasnifini o'zgartiruvchi o'zgartish va qo'shimchalar.

Jinoyatchilik dinamikasi jinoyatlar hisobini yuritish va ularni ro'yxatga olishning holati, huquqni muhofaza qilish organlari (surishtiruvchi, tergov va sud)ning, shu jumladan, jinoyatlarni o'z vaqtida aniqlash va aybdorlarni fosh etish, jazoning muqarrarliligi prinsipini ta'minlash borasidagi samarali faoliyati bilan ham bog'liqdir.

O.L.Avanesov ta'kidlashicha: «Jinoyatchilik darajasi muayyan hududda sodir etilgan jinoyatlar miqdoridan kelib chiqib, shu hududda yashaydigan aholi soniga nisbatan hisoblanadi». Daraja ko'rsatkichlari faqat nisbiy raqamlarda ifodalanadi. Jinoyatchilik darajasini yanada aniqroq aniqlash uchun butun aholini emas, balki vakillari amaldagi jinoyat qonunchiligiga muvofiq jinoyat uchun javobgarlikka tortilishi mumkin boigan yosh gumhlarimgina hisobga olish zarur.

Jinoyatchilikning holatini aniqlashda muayyan davr ichida (falon yilning falon oyidan falon yilning falon oyigacha) sodir etilgan jinoyatlar emas, balki muayyan sanaga (davrga) qadar sodir etilgan jinoyatlar ko'rsatkichi olinsa, o'rinliroq bo'ladi. Bu nafaqat jinoyatchilikning muayyan sanaga qadar bo'lgan holati to'g'risidagi masalani echish, balki jinoyatchilikning muayyan sanaga qadar bo'lgan holatini jinoyatchilikning muayyan davrdagi dinamikasidan farqlash uchun ham zarurdir.

Jinoyatchilikning holati sodir etilgan barcha jinoyatlar va ularni sodir etishda aybdor shaxslar miqdori bilan belgilanadi. Jinoyatchilikning holatini mutlaq miqdorda ham, koeffisient miqdorida ham aniqlash mumkin. Jinoyatlar miqdorini aniqlashda quyidagi omillar hisobga olinadi:

a) sud hukmi bilan tugallangan jinoyat ishlari;

b) aybdor shaxslar jinoiy javobgarlikdan yoki jazodan ozod qilingan (amnistiya bo'yicha yoki jinoiy jazo tarbiyaviy yo'sindagi majburlov choralari yoki tarbiyaviy yo'sindagi choralari yoxud ma'muriy ta'sir choralari bilan almashtirilishi munosabati bilan) jinoyat ishlari;

v) ochilmagan, lekin mavjud ma'lumotlarga ko'ra sodir etilgan jinoyatlar.

Jinoyatchilaming umumiy miqdorini aniqlashda quyidagilar hisobga olinadi:

a) mahkumlar haqidagi ma'lumotlar;

b) jinoiy javobgarlikdan yoki jazodan ozod qilingan shaxslar haqidagi ma'lumotlar.

Jinoyatchilik holati nafaqat miqdoriy belgilar, balki sifat belgilari, ya'ni: tarkibiy xususiyatlari, jinoyatlardan ko'rilgan zarar, iqtisodiy, uyushgan, takroriy yoki boshqa jinoyatchilik darajasi bilan ham tavsiflanishi mumkinki, bu jinoyatchilik tarkibini tahlil qilishda mufassalroq o'rganiladi.

Adabiyotlar:

1. Абдусаломов М., Каракетов Ю. Ответственность за вымогательство. Т.: 1997. - СП.

2. Абдухалимова М. и др. Проблемы защиты прав женщин против насилия в Наманганской области. //Ж. Женщины Центральной Азии. 2001, Спец. выпуск.

3. Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. - М.. 1998.

4. Хеккаузен Х. Мотивация и деятельность. Том 1. ~ М., 1986.

5. Карпец И.И. Проблемы преступности. - М.. 1969.